

ΤΕΥΧΟΣ/ISSUE

19

# Νοσηλεία και Έρευνα

ISSN 1791-1567

Τετραμηνιαίο Επιστημονικό Περιοδικό **ΤΓ10**

**NURSING  
CARE AND  
RESEARCH**



Εκδίδεται σε συνεργασία με την  
Εταιρεία Νοσηλευτικών Σπουδών  
Σεπτέμβριος - Δεκέμβριος 2007

Published in cooperation with the  
Association of Nursing Studies  
September - December 2007



ΕΠΙΧΡΗΜΑΤΟΣ  
ΤΕΥΧΟΣ  
ΤΑΥΤΟΓΡΑΦΙΚΟ  
ΚΕΝΤΡΙΚΟ  
Αρ. Άδειας  
Νο. 4415

ΕΝΤΥΠΟ ΚΑΙΣΤΟ ΑΡ. ΑΔ. 1640/01 ΚΕΜΠΑ  
Δαβάκη 16, 156 69 ΠΑΠΑΓΟΥ  
ΕΛΛΑΣ - GREECE

- Προκαταρκτική Διερεύνηση Δεικτών Ασφάλειας της Νοσηλευτικής Φροντίδας σε Ελληνικές ΜΕΘ
- Συσχέτιση της Ικανοποίησης των Ασθενών με την Προσβασιμότητα στο Τμήμα Επειγόντων Περιστατικών
- Η Συσχέτιση της Ποιότητας του Ύπνου με την Οικογενειακή Ζωή και τη Χρόνια Κόπωση σε Νοσηλευτές που Εργάζονται Κυκλικό Εναλλασσόμενο Ωράριο
- Εφαρμογή της Φιλοσοφίας του Merleau - Ponty στη Νοσηλευτική Ποιοτική Έρευνα
- Preliminary Exploration of Nursing Care Safety Indices in Hellenic Critical Care Units
- Correlation between Patient Satisfaction and Accessibility in the Emergency Department
- The Relationship of Sleep Quality with Domestic Life and Chronic Fatigue in Nurses Working Irregular Shift System
- Application of Merleau - Ponty's Philosophy to Nursing Qualitative Research

Τεύχος 19, Σεπτέμβριος-Δεκέμβριος 2007

Issue 19, September-December 2007

## Περιεχόμενα

Οδηγίες προς τους Συγγραφείς .....	10
Άρθρο Σύνταξης.....	13
Επιστημονική Ενημέρωση .....	49

### ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Προκαταρκτική Διερεύνηση Δεικτών Ασφάλειας της Νοσηλευτικής Φροντίδας σε Ελληνικές ΜΕΘ .....	15
<i>Δήμητρα Κωστάκη, Μαρία Ν.Κ. Καρανικόλα, Ελισάβετ Παπαθανάσσογλου</i>	

Συσχέτιση της Ικανοποίησης των Ασθενών με την Προσβασιμότητα στο Τμήμα Επειγόντων Περιστατικών .....	28
<i>Χριστόφορος Λεβεντέλης, Ιωάννα Αποστόλου, Παρασκευή Βάρδου, Βασιλική Γατσπούλου, Κωνσταντίνος Κουτσούκης, Αντζουλέττα Καμπίτση</i>	

Η Συσχέτιση της Ποιότητας του Ύπνου με την Οικογενειακή Ζωή και τη Χρόνια Κόπωση σε Νοσηλευτές που Εργάζονται Κυκλικό Εναλλασσόμενο Ωράριο .....	35
<i>Αννα Κορομπέλη, Χρήστος Νούσσης, Παναγιώτα Σουρτζή</i>	

### ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

Εφαρμογή της Φιλοσοφίας του Merleau - Ponty στη Νοσηλευτική Ποιοτική Έρευνα .....	41
<i>Μαρία Ν. Κ. Καρανικόλα, Ελισάβετ Δ. Ε. Παπαθανάσσογλου</i>	

## Νοσηλεία και Έρευνα

Ιδιοκτήτης: **MediForce Services S.A.**  
 Εκδότρια: **Μαρία Κανελλοπούλου**  
 Γραφεία: **Δαβάκη 16, 156 69 - Παπάγου**  
 Τηλέφ: **210-6512.282**, Fax: **210-6525.656**  
 e-mail: **nursing@mediforce.gr**

### Ετήσιες Συνδρομές 2007

Δημόσιες Υπηρεσίες, Βιβλιοθήκες, Επιχειρήσεις, Σωματεία:	€ 60,00
Νοσηλευτές και άλλοι Επιστήμονες Υγείας:	€ 20,00
Προπτυχιακοί Φοιτητές Επιστημών Υγείας:	€ 15,00
Ατομικές Συνδρομές Εξωτερικού:	€ 40,00
Μεμονωμένα Τεύχη:	€ 7,00

### Copyright 2007

Απαγορεύεται η ολική ή μερική αναδημοσίευση χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη και των συγγραφέων.

## Contents

Instructions to Authors.....	10
Editorial .....	13
Scientific News.....	49

### ORIGINAL PAPERS

Preliminary Exploration of Nursing Care Safety Indices in Hellenic Critical Care Units .....	15
<i>Dimitra Kostaki, Maria N. K. Karanikola, Elizabeth D. E. Papathanassoglou</i>	

Correlation between Patient Satisfaction and Accessibility in the Emergency Department .....	28
<i>Christos Leventelis, Ioanna Apostolou, Paraskevi Vordou, Vasiliki Gatsopoulou, Konstantinos Koutsoukis, Antzouletta Kampitsi</i>	

The Relationship of Sleep Quality with Domestic Life and Chronic Fatigue in Nurses Working Irregular Shift System.....	35
<i>Anna Korompeli, Christos Noussis, Panayota Sourtzi</i>	

### REVIEW

Application of Merleau - Ponty's Philosophy to Nursing Qualitative Research .....	41
<i>Maria N. K. Karanikola, Elizabeth D. E. Papathanassoglou</i>	

## Nursing Care AND Research

Owner: **MediForce Services S.A.**  
 Publisher: **Maria Kanellopoulou**  
 Address: **16, Davaki st., 156 69 - Papagou, GREECE**  
 Tel: **+30 210-6512.282**, Fax: **+30 210-6525.656**  
 e-mail: **nursing@mediforce.gr**

### Annual Subscriptions 2007

Public Services, Libraries, Companies, Organisations:	€ 60,00
Nurses and other Scientists:	€ 20,00
Students of Nursing and other Health Sciences:	€ 15,00
Rest of the World:	€ 40,00
Price per Issue:	€ 7,00

### Copyright 2007

All rights reserved. The reproduction of articles (or parts of them) is prohibited without permission of the publisher and the writers.

## Εφαρμογή της Φιλοσοφίας του Merleau - Ponty στη Νοσηλευτική Ποιοτική Έρευνα

Μαρία Ν. Κ. Καρανικόλα

Νοσηλεύτρια ΠΕ, PhD, MSc, Γενικό Νοσοκομείο Πειραιά «Τζάνειο»

Ελισσάβετ Δ. Ε. Παπαθανασόγλου

Επικ. Καθηγήτρια, Τμήμα Νοσηλευτικής, Πανεπιστήμιο Αθηνών

Διδακτορικό Πρόγραμμα Τμήματος  
Νοσηλευτικής, Πανεπιστήμιο Αθηνών

### ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Εισαγωγή: Στο πλαίσιο της Φαινομενολογίας έχουν αναπτυχθεί πλήθος φιλοσοφικών ρευμάτων με αντίστοιχες εφαρμογές στη μεθοδολογία της νοσηλευτικής έρευνας.

Σκοπός: Σκοπός της παρούσας ανασκόπησης είναι να περιγράψει η εφαρμογή της φιλοσοφίας του Merleau-Ponty στη φαινομενολογική μεθοδολογία της νοσηλευτικής έρευνας.

Μεθοδολογία: Πραγματοποιήθηκε κριτική αφηγηματική ανασκόπηση. Πηγή υλικού ήταν οι βάσεις δεδομένων MEDLINE και CINHALL, καθώς και ο ιστότοπος της βιβλιοθήκης US National Library of Medicine. Το υλικό της μελέτης αποτέλεσαν επιλεγμένα βάσει κριτηρίων δημοσιευμένα άρθρα και συγγράμματα κατά το χρονικό διάστημα 1982-2007.

Αποτελέσματα: Έννοιες κλειδιά της φιλοσοφίας του Merleau-Ponty που προσδιορίζουν το φαινόμενο της εμπειρίας για το άτομο όπως η ενσωμάτωση, η συνειδητότητα, η φυσική στάση, η εμπειρία και η αντίληψη έχουν αποτελέσει το υπόβαθρο της υπαρξιστικής φαινομενολογικής μεθοδολογίας των Van Manen και Munhall στη νοσηλευτική έρευνα. Τα βασικά στάδια της μεθοδολογίας αυτής περιλαμβάνουν την περιχάρακωση των αντιλήψεων

## Application of Merleau - Ponty's Philosophy to Nursing Qualitative Research

Maria N. K. Karanikola

Staff Nurse, BSN, PhD, MSc, General Hospital of Piraeus «Tzanion»

Elizabeth D. E. Papathanassoglou

RN, PhD, MSc, Assistant Professor, Faculty of Nursing, University of Athens

Doctoral Program, Faculty of Nursing,  
University of Athens

### ABSTRACT

Background: Several philosophies originating from Phenomenology, have provided the background of distinct methodological approaches in nursing research.

Purpose: The purpose of the present study is to describe the application of Merleau-Ponty's philosophy to phenomenological research methodology in nursing.

Method: A critical narrative review was carried out. Evidence was collected through the MEDLINE and CINHALL databases and the US National Library of Medicine. Books and Published studies from 1982 to 2007 were selected according to pre-specified criteria.

Findings: The main concepts of Merleau-Ponty's philosophy concerning the lived experience of a phenomenon such as embodiment, consciousness, natural attitude, experience and perception constitute the underpinnings for Van Manen's and Munhall's methodology for existential phenomenological research in nursing. The main stages applied within the framework of this methodology are bracketing, intuiting, analyzing, and describing.

Conclusions: The application of Merleau-Ponty's phi-

και γνώσεων του ερευνητή, τη διαίσθηση του φαινομένου, την ανάλυση και την περιγραφή του.

**Συμπεράσματα:** Η φιλοσοφία του Merleau-Ponty όπως εφαρμόζεται στην υπαρξιστική φαινομενολογική μεθοδολογία φαίνεται να παρέχει το υπόβαθρο για μία αξιόπιστη και έγκυρη ερευνητική μέθοδο για τη νοσηλευτική.

**Λέξεις κλειδιά**  
 Μεθοδολογία ► Νοσηλευτική ► Ποιοτική έρευνα  
 ► Φαινομενολογία

**Υπεύθυνος Αλληλογραφίας:**

Ελισάβετ Δ. Ε. Παπαθανασόγλου  
 Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Νοσηλευτικής  
 Παπαδιαμαντοπούλου 123, Αθήνα - 11527  
 Τηλ.: 210-7461484, 210-7461496  
 Fax: 210-7461495  
 e-mail: elipapa@nurs.uoa.gr

osophy within existential phenomenology may provide reliable and valid research methodology in nursing.

**Key words**  
 Methodology ► Nursing ► Qualitative research  
 ► Phenomenology

**Corresponding Author:**

Elizabeth D. E. Papathanassoglou  
 Assistant Professor, Critical Care Nursing  
 University of Athens, School of Nursing  
 123, Papadiamantopoulou str.  
 11527 - Athens, GREECE  
 Tel: +30 210-7461484, 210-7461496  
 Fax: +30 210-7461495  
 e-mail: elipapa@nurs.uoa.gr



**ΕΙΣΑΓΩΓΗ**

Στη νοσηλευτική έρευνα κυριαρχούν δύο βασικά ερευνητικά παραδείγματα, το εμπειρικό ή θετικιστικό (ποσοτικό) και το ερμηνευτικό (ποιοτικό) (Munhall & Oiler Boyd 1993). Η νοσηλευτική έκονιας επηρεαστεί από την ιατρική επιστήμη, έχει εφαρμόσει κύρια το ποσοτικό ερευνητικό παράδειγμα (Oiler 1982). Ωστόσο η φύση (ολιστική προσέγγιση) και ο χαρακτήρας της νοσηλευτικής (ανθρωπιστική επιστήμη), αλλά ειδικότερα η ιδιαιτερότητα της σχέσης νοσηλευτή - ασθενή (Oiler 1982, Dzures 1989, Thomas 2005) επέδρασαν καθοριστικά στην ανάδειξη της ανάγκης για εφαρμογή ερευνητικών μεθόδων που να διερευνούν από ποιοτική πλευρά τη φύση και τα χαρακτηριστικά των φαινομένων (Oiler 1982). Ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια έχει αναπτυχθεί έντονο ενδιαφέρον για τις ποιοτικές ερευνητικές μεθόδους (McKibbon & Gadd 2004), οι κυριότερες από τις οποίες είναι η φαινομενολογία, η θεμελιωμένη θεωρία, η εθνογραφία, η ιστοριογραφία, η μελέτη περιπτώσεων και η αναλυτική φιλοσοφία (Burns & Grove 2001, McKibbon & Gadd 2004). Ειδικότερα, η φαινομενολογία θεωρείται ως μια αξιόπιστη, από άποψη ερευνητικού σχεδιασμού, μέθοδος ανάλυσης, εγκυρότητας και γενικευσιμότητας αποτελεσμάτων, ερευνητική μέθοδος συνυφασμένη με τη φύση και το χαρακτήρα των φαινομένων που μελετά η επιστήμη της νοσηλευτικής (Jasper 1994, Munhall 1994, Schultz & Cobb-Stevens 2004). Η φαινομενολογία ως φιλοσοφική προσέγγιση αφορά στην ουσία των φαινομένων της ανθρώπινης εμπειρίας, όπως αυτά αποκαλύπτονται σε αυτούς που τα βιώνουν (Kearny 1986).

Φιλόσοφοι όπως ο M. Heidegger, ο M. Merleau-Ponty και ο J.P. Sartre συνέβαλαν ώστε να διαμορφωθεί ένα σύστημα πεποιθήσεων - αρχών (beliefs) και μεθόδων (tactics) της εμπειρίας των φαινομένων που τελικά συστηματοποιήθηκαν σε συγκεκριμένες φαινο-

μενολογικές προσεγγίσεις (Caelli 2000, Mackey 2005, Dowling 2007). Σκοπός της παρούσας ανασκόπησης είναι να περιγραφεί η εφαρμογή της φιλοσοφίας του Merleau-Ponty (1964) στη νοσηλευτική έρευνα, στο πλαίσιο της υπαρξιστικής φαινομενολογίας. Η υπαρξιστική φαινομενολογία προέκυψε από τη φιλοσοφία του Heidegger (1927). Ως προς το περιεχόμενό της, εμβαθύνει σε θέματα οντολογίας και αφορά στη διερεύνηση των φαινομένων του Είναι (Kearny 1986).

**ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ**

Πραγματοποιήθηκε βιβλιογραφική αναζήτηση στις βάσεις δεδομένων MEDLINE και CINHALL, για την ανεύρεση δημοσιευμένων μελετών και βιβλίων κατά το χρονικό διάστημα 1970-2007. Ως λέξεις κλειδιά χρησιμοποιήθηκαν οι όροι: ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ, ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗ, ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ, ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΑ και οι συνδυασμοί τους. Για την ανεύρεση βιβλίων σχετικών με τη μεθοδολογία της φαινομενολογίας στη νοσηλευτική πραγματοποιήθηκε επιπρόσθετη αναζήτηση στον ιστότοπο της βιβλιοθήκης U.S. National Library of Medicine.

Συμπεριλήφθησαν μελέτες που: α) ανέπτυσαν μια συγκεκριμένη μεθοδολογία, β) παρουσίαζαν ερευνητικά δεδομένα για τον έλεγχο της εφαρμογής συγκεκριμένης φαινομενολογικής φιλοσοφίας στη νοσηλευτική έρευνα, και γ) πραγματοποίησαν σύγκριση μεταξύ των φαινομενολογικών φιλοσοφικών ρευμάτων στη νοσηλευτική έρευνα. Στην ανασκόπηση δεν συμπεριλήφθησαν μελέτες: α) με μη επαρκή ερευνητική μεθοδολογία, β) απλής ανασκόπησης, και γ) που δεν αναφέρονταν στη Νοσηλευτική. Συνολικά, ανευρέθηκαν 274 άρθρα και 58 βιβλία. Μετά τη εφαρμογή των κριτηρίων στην παρούσα ανασκόπηση συμπεριλήφθησαν 17 άρθρα και 16 βιβλία.

## ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Η φαινομενολογία ως ερευνητική μέθοδος χρησιμοποιεί μια διαισθητική, περιγραφική ερευνητική μέθοδο, που σκοπό έχει να διερευνήσει και να αποκαλύψει την εμπειρία και την ουσία των φαινομένων όπως αυτά βιώνονται σε πρώτο πρόσωπο από τους συμμετέχοντες σε αυτά. Σκοπό έχει να αποκαλύψει τις αντιλήψεις, τα νοήματα και το συνολικό βίωμα (λογικό, συναισθηματικό, πνευματικό, σωματικό) των φαινομένων που παραμένει καλυμμένο και αφανές (Omerly 1983).

Έννοιες κλειδιά που προσδιορίζουν το φαινόμενο της εμπειρίας για το άτομο είναι η σωματοποίηση (embodiment), η συνειδητότητα (consciousness), η φυσική στάση (natural attitude), η εμπειρία (experience) και η αντίληψη (perception) (Merleau-Ponty 1962-αναφέρεται στο Munhall 1994).

Σύμφωνα με τον Merleau-Ponty (1962-1964) η συνειδητότητα, ως η αισθητηριακή επίγνωση και η ανταπόκριση στο περιβάλλον, είναι η ζωή. Οι βασικές εκδηλώσεις της συνειδητότητας είναι η σωματική-αισθητηριακή επίγνωση, η φυσική στάση, η εμπειρία και η αντίληψη. Η συνειδητότητα συνολικά δεν είναι μία ανώτερη ή εσωτερική ύπαρξη, είναι η ίδια αυτή η ύπαρξη στον κόσμο μέσω του σώματος. Η ενότητα του μυαλού και του σώματος γίνονται τα μέσα μέσω των οποίων γίνεται δυνατή η εμπειρία. Το σώμα για τον Merleau-Ponty γίνεται αντιληπτό ως διάμεσο της εμπειρίας. Ένας άνθρωπος δεν μπορεί να ξεφύγει από τη συνειδητότητα και να είναι αντικειμενικός για κάτι. Ο κόσμος γίνεται γνωστός μόνο μέσω της υποκειμενικής ύπαρξης στον κόσμο. Η αντικειμενικότητα ως κριτήριο αξιοπιστίας και εγκυρότητας εξαρτάται από την αναγνώριση της σχέσης ανάμεσα στο μυαλό και στο σώμα, στο υποκειμενικό και στο αντικειμενικό, και στη γνώση πως αυτή ή οποιοδήποτε άλλη γνώση επέρχεται μέσα από την συνειδητότητα.

Η σωματοποίηση εξηγεί πώς μέσα από τη συνειδητότητα έχουμε επίγνωση της ύπαρξής μας μέσα στον κόσμο (being-in-the-world) και πώς μέσω του σώματος αποκτούμε πρόσβαση στον κόσμο. Αισθανόμαστε, σκεπτόμαστε, γευόμαστε, ακούμε και έχουμε συναισθηση και συνειδητότητα μέσω των σωματικών δυνατοτήτων μας. Η αίσθηση, η σεξουαλικότητα, η γλώσσα και ο λόγος συνιστούν όλα εκφράσεις της ύπαρξής μας και σωματικούς τρόπους πρόσβασης στον κόσμο που μας περιβάλλει. Το σώμα θεωρήθηκε από τον Merleau-Ponty (1962) ως οπτική γωνία του ατόμου για τον κόσμο. Το σώμα ως διάμεσο επικοινωνίας με τον κόσμο δημιουργεί για κάθε άτομο αυτό που ο Merleau-Ponty αναφέρει ως «βλέμμα» (gaze). Η κάθε ύπαρξη εκφράζεται με ένα συγκεκριμένο τρόπο προσέγγισης του κόσμου και η προσέγγιση αυτή, δηλαδή το βλέμμα, εκδηλώνεται αναγκαστικά μέσω της σωματικής οντότητας στον κόσμο. Είμαστε σε θέση να βιώσουμε τον κόσμο ουσιαστικά μέσω των σωμάτων μας: θεωρούμε πως κατέχουμε μια θέση στον κόσμο, η οποία με τη σειρά της προσδιορίζει την αντίληψη των υπολοίπων αντικειμένων στο χώρο και στο χρόνο. Ακόμη και η επέκταση της σκέψης γίνεται μέσα στο σώμα, μέσα στη συνειδητότητα. Σε κάθε χρονική στιγμή και για κάθε άτομο, μια συγκεκριμένη οπτική ή συνειδητότητα υπάρχει με βάση την ιστορία, τη γνώση για τον κόσμο, την κοσμοθεωρία και την επαφή με τον κόσμο. Το σώμα είναι ο φυσικός τρόπος πρόσβασης του ατόμου στον κόσμο.

Η φυσική στάση (natural attitude) (Schutz 1970) είναι μια μορ-

φή συνειδητότητας σχετικά με την ερμηνεία της εμπειρίας. Η πραγματικότητα κατά κύριο λόγο κληροδοτείται και διδάσκεται όπως βιώνεται και ερμηνεύεται από τις προηγούμενες γενιές. Η διδασκαλία αυτή μετουσιώνεται σε υποθέσεις και πεποιθήσεις, καθώς και σε αναμφισβήτητες ερμηνείες για τα φαινόμενα, θέσεις που συνολικά στοιχειοθετούν τη «φυσική στάση» του ατόμου σχετικά με τον κόσμο. Το να ακούσει ή να δει κανείς κάτι αντιθετικό ως προς τη φυσική του στάση μπορεί να επιφέρει σύγχυση. Αυτή η στάση ύπαρξης στον κόσμο είναι βαθιά ριζωμένη και συνήθως αναμφισβήτητη. Κατανοώντας την έννοια της φυσικής στάσης γίνονται κατανοητές σε ατομικό επίπεδο και οι αντιδράσεις στις αλλαγές. Οι μεταβολές τόσο των αντιλήψεων, όσο και οι οργανικές που σχετίζονται με αλλαγές στη ζωή, συχνά είναι το αποτέλεσμα διάσπασης της φυσικής στάσης.

Η εμπειρία και η αντίληψη είναι οι πρωταρχικές μορφές συνειδητότητας. Η αντίληψη, η οποία λαμβάνει χώρα μέσω του σώματος, είναι η πρόσβαση του ατόμου στην εμπειρία του κόσμου. Η αντίληψη των διάφορων αντικειμένων εξαρτάται από το πλαίσιο στο οποίο βιώνονται και τελικά ερμηνεύονται και νοηματοδοτούνται τα αντικείμενα αυτά. Η περιγραφή της βιωμένης εμπειρίας αναφέρεται στην περιγραφή την αντίληψης που διατηρεί το άτομο για τη συγκεκριμένη βιωμένη εμπειρία. Η εξαισιωκεμένη αντίληψη της εμπειρίας είναι αυτό που έχει σημασία και όχι αν έρχεται σε αντίθεση με την κρατούσα αντίληψη για την πραγματικότητα ή με κάτι περισσότερο αληθοφανές. Η ερμηνεία της εμπειρίας ενός φαινομένου από την ιδιαίτερη οπτική και αντίληψη του ατόμου είναι πολύ σημαντική.

Επομένως, με βάση τα παραπάνω αυτό που είναι σημαντικό στη φαινομενολογία δεν είναι τι συμβαίνει αλλά πως γίνεται αντιληπτό αυτό που συμβαίνει, και ειδικότερα ο τρόπος με τον οποίο εμφανίζεται το φαινόμενο στο άτομο που το βιώνει, δηλαδή η εμφάνιση του (figure) και το πλαίσιο στο οποίο γίνεται αντιληπτό, το υπόβαθρό του (ground) (Thomas & Pollio 2002). Ουσιαστικά, σύμφωνα με τον Merleau-Ponty (1964) σκοπός της φαινομενολογικής προσέγγισης είναι η άμεση περιγραφή της ανθρώπινης εμπειρίας, όπως αυτή βιώνεται, και όχι η αιτιολογική επεξήγησή της. Απώτερος στόχος είναι η διεύρυνση της αντιληπτικότητας στις βιωμένες διαστάσεις ενός φαινομένου ώστε να συντελεστεί αλλαγή της οπτικής γωνίας από εξωτερική στο φαινόμενο, προς μια οπτική «εκ των έσω» του φαινομένου.

## ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΟΥ MERLEAU-PONTY ΣΤΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

### Ερευνητικό πρόβλημα

Μέσω της ανάλυσης του περιεχομένου των βασικών εννοιών της υπαρξιστικής φαινομενολογίας γίνεται εμφανής και η ιδιαίτερη συμβολή της στη μελέτη των φαινομένων στη νοσηλευτική (Thomas 2005). Ο νοσηλευτής που επιλέγει τη φαινομενολογική μέθοδο που βασίζεται στην υπαρξιστική φιλοσοφία του Merleau-Ponty, σε σχέση με άλλες ποιοτικές ή ποσοτικές μεθοδολογίες, ουσιαστικά τοποθετείται ως προς τη φύση του ερευνητικού προβλήματος. Το ερευνητικό πρόβλημα στο πλαίσιο αυτό, αφορά σε κάποιο φαινόμενο, και συγκεκριμένα στον τρόπο με τον οποίο βιώνεται και γίνεται α-

υιλητικό αυτό από τους συμμετέχοντες στη μελέτη. Ειδικότερα, η διερεύνηση υπαρξιστικών ερευνητικών ζητημάτων εμπίπτει στον ολιστικό και ανθρωπιστικό χαρακτήρα της νοσηλευτικής επιστήμης και επιτρέπει την εμπάθυση στις βιωματικές εμπειρίες τόσο των νοσηλευόμενων όσο και των νοσηλευτών, όπως για παράδειγμα ο θάνατος, ο πόνος ή τα συναισθήματα από το νοσηλευτικό επάγγελμα (Thomas et al. 1998, Thomas 2000, Karanikola 2006).

### Ερευνητικό ερώτημα

Με ανάλογο τρόπο, οι έννοιες που περιγράφθηκαν παραπάνω, προσδιορίζουν και τα ερευνητικά ερωτήματα που θέτονται στο πλαίσιο μιας φαινομενολογικής υπαρξιστικής μελέτης. Το ερευνητικό ερώτημα στη φαινομενολογία αφορά ένα πολύ γενικό, ανοικτό ερώτημα, το οποίο διατυπώνεται χωρίς να εμπεριέχει καθοδήγηση (Oiler 1982). Το περιεχόμενο του αναφέρεται σε κάποιες μορφές ανθρώπινη βιωμένη εμπειρία, αναζητώντας απάντηση στο «Πώς είναι να βιώνει κανείς...;» ή «Ποια είναι η εμπειρία...;» (Munhall 1994). Επομένως, η διατύπωση του ερευνητικού ερωτήματος θα πρέπει να είναι τέτοια ώστε να επιτρέπει μέσα από την περιγραφή του συμμετέχοντα την ανάδειξη του φαινομένου σε όλες τις διαστάσεις του, και συγκεκριμένα στη σωματική-αισθητηριακή και αντιληπτική διάστασή του, στο ιδιαίτερο χρονικό και τοπικό πλαίσιο του, αλλά και σε σχέση με τους υπόλοιπους ανθρώπους και τον κόσμο που περιβάλλει τον απαντητή του ερωτήματος (Thomas 2005). Με άλλα λόγια, το ερευνητικό ερώτημα θα πρέπει να επιτρέπει την περιγραφή της εικόνας του φαινομένου σε αυτόν που το βιώνει, αλλά και το πλαίσιο της εικόνας αυτής.

Άλλωστε, όπως προαναφέρθηκε, η σχέση του ανθρώπου με τον κόσμο είναι πρωταρχικής σημασίας, καθώς συνιστά την ανθρώπινη πραγματικότητα. Συνολικά, η πραγματικότητα αποτελείται από τις ανθρώπινες οπτικές (perspectives) (Merleau-Ponty 1964). Επομένως, υπάρχουν πάντα πολλαπλές οπτικές και ακόλουθα πραγματικότητες, οι οποίες θα πρέπει να προσεγγιστούν μέσα από το ερευνητικό ερώτημα προκειμένου να μελετηθεί ένα φαινόμενο. Μια προσέγγιση της ανθρώπινης πραγματικότητας πρέπει να λαμβάνει υπόψη όχι μόνο την κατάσταση, αλλά και τη σχέση της με το άτομο που βιώνει αυτή την κατάσταση (Thomas 2005).

### Ερευνητικός σκοπός

Με βάση τις παραπάνω αρχές προσδιορίζεται και ο σκοπός μιας φαινομενολογικής μελέτης στο πλαίσιο της υπαρξιστικής προσέγγισης και ο οποίος αφορά στο να κατανοήσει κανείς πώς βιώνεται ένα συγκεκριμένο φαινόμενο το οποίο είναι αισθητό και αντιληπτό τόσο μέσα στο ιδιαίτερο κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο του όσο και μέσω της σωματοποιημένης συνειδητότητας του ατόμου (Munhall 1994).

### Πηγές δεδομένων

Οι πηγές δεδομένων στη φαινομενολογία είναι πάντα τα ίδια τα άτομα που βιώνουν το φαινόμενο (Oiler 1982). Ωστόσο διαφοροποιείται ο τρόπος με τον οποίο τα άτομα αυτά παρέχουν τα δεδομένα της εμπειρίας τους, τα οποία μπορεί να περιλαμβάνουν μαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις, ομαδικές συζητήσεις, αφηγήσεις, ημερολόγια, χρονογραφήματα, παρατήρηση, και όλες τις μορφές τέχνης όπως ο κινηματογράφος, η μουσική, η λογοτεχνία, η ποίηση, η φωτογραφία

α. Οι μορφές τέχνης και οι δημόσιες αντιπροσωπεύσεις του φαινομένου, για παράδειγμα στον τύπο, χρησιμοποιούνται αφού συλλεχθούν τα υπόλοιπα δεδομένα προκειμένου να διατηρηθεί η αντικειμενικότητα του ερευνητή (Munhall 1994).

### Συλλογή και ανάλυση δεδομένων

Η διαδικασία συλλογής των δεδομένων προϋποθέτει τη διατήρηση της αυθεντικότητας και του αυθόρμητου χαρακτήρα της βιωμένης εμπειρίας του υποκειμένου, ώστε να προσεγγιστεί η ουσία του φαινομένου ολιστικά (Oiler 1982). Όταν ζητείται από κάποιον να περιγράψει μια εμπειρία - όταν γίνεται ανάκληση της εμπειρίας - αυτό που περιγράφεται δεν είναι η «καθαρή» εμπειρία, αλλά η ανάμνηση αυτής της εμπειρίας. Κατά την περιγραφή μιας εμπειρίας υπάρχει η τάση να ερμηνεύεται η εμπειρία και όχι να περιγράφεται αυτούσια όπως έχει βιωθεί χωρίς την επίδραση όλων των γνωστικών ερμηνευτικών, αιτιολογικών διαδικασιών ή απλά της κοινής λογικής. Συγκεκριμένα, οι άνθρωποι τείνουν να αντιλαμβάνονται την εμπειρία τους μέσα από συγκεκριμένα γεγονότα και θεωρίες ή την κοινή λογική, χωρίς να αφήνουν την εμπειρία να εκφραστεί ανεπηρέαστη από όλα αυτά (Oiler 1982). Άλλωστε, σύμφωνα με το Schutz (1973), η φυσική στάση είναι η αιτία που ο τρόπος που βιώνουμε και ερμηνεύουμε την πραγματικότητα ταυτίζεται με τον τρόπο που το έπρατταν οι προκάτοχοι ή οι σημαντικοί άνθρωποι του περιβάλλοντός μας. Περαιτέρω, σύμφωνα με το Heidegger (1927) η συμμετοχή του ατόμου στο πολιτισμικό, κοινωνικοοικονομικό και ιστορικό πλαίσιο του κόσμου, προσδιορίζει την ανθρώπινη φύση του ατόμου, η οποία περιγράφεται από «την ύπαρξη του μέσα στον κόσμο» (being-in-the-world). Η γλώσσα, η κουλτούρα και οι κοινωνικές δομές κληροδοτούνται στα άτομα, τα οποία ενσωματώνουν το νόημα και τις ερμηνείες αυτών των δομών. Σύμφωνα με τη Χαιτεγκεριανή φαινομενολογία, η ερμηνεία και η κατανόηση του εαυτού που καταγράφονται μέσω της γλώσσας και της κουλτούρας συνιστούν το "υπόβαθρο" (background). Η έννοια του υποβάθρου είναι σχετική και ανάλογη με τη φυσική στάση και είναι σημαντική καθώς εμπεριέχει τις συνθήκες για τις ανθρώπινες πράξεις και αντιλήψεις.

Άλλωστε, το νόημα μιας εμπειρίας εντοπίζεται στην αλληλεπίδραση του ατόμου και της δεδομένης κατάστασης, με τέτοιο τρόπο, ώστε το άτομο να διαμορφώνει την κατάσταση και να διαμορφώνεται από αυτή (Merleau-Ponty 1964). Επομένως, προκειμένου να εισχωρήσει ο ερευνητής στην ουσία του φαινομένου θα πρέπει να εξασφαλίσει από το συμμετέχοντα τη φυσικότητα της "πρωτης ανάκλησης βιωμένης εμπειρίας", αλλά και την αυθόρμητη περιγραφή της. Η διαδικασία αυτή υλοποιείται ζητώντας από το συμμετέχοντα να περιγράψει την εμπειρία του σε έκταση και βάθος μέχρι να μην έχει απολύτως τίποτα άλλο να πει (Beck 1992). Βέβαια, στο σημείο αυτό υπάρχει δυσκολία αναφορικά με τον αυθόρμητο χαρακτήρα της περιγραφής, καθώς οι συμμετέχοντες πιθανά να έχουν επεξεργαστεί νωρίτερα την εμπειρία νοητικά γνωρίζοντας πως πρόκειται να την περιγράψουν, το οποίο είναι πιθανότερο στη φάση των επαναλαμβανόμενων συνεντεύξεων. Επιπλέον, οι συμμετέχοντες πιθανά να αποκρύψουν κάποια δυσάρεστα για αυτούς κομμάτια της εμπειρίας ή θέματα τα οποία γνωρίζουν εμπιστευτικά και δεν θέλουν να τα μοιραστούν. Τα προβλήματα αυτά ελέγχονται μερικώς αν ο ερευνητής καταφέρει να εγκαταστήσει κλίμα ασφάλειας, εμπιστοσύνης, αποδοχής και οικειότητας με τους συμμετέχοντες (Jasper 1994).

Την ίδια στιγμή, όμως, και ο ερευνητής είναι κομμάτι του κόσμου που τον περιβάλλει και με ανάλογο τρόπο επηρεάζεται και επηρεάζεται από αυτόν (Merleau-Ponty 1945). Επομένως, μια διαδικασία την οποία καλείται να ακολουθήσει ο ερευνητής πριν να ξεκινήσει τη συλλογή των δεδομένων είναι η εσκεμμένη διερεύνηση και στη συνέχεια απομόνωση ή περικαράκωση (bracketing) των προσωπικών πεποιθήσεων, προκαταλήψεων και εμπειριών του, αναφορικά με το φαινόμενο που μελετάται (Spiegelberg 1976). Η διαδικασία της περικαράκωσης περιγράφηκε αρχικά από τον Husserl (Dowling 2007).

Στόχος είναι να φέρει στην επιφάνεια όλες τις αναφορές της προηγούμενης ζωής του ερευνητή και τους συνδέσμους του με τον κόσμο σχετικά με το φαινόμενο που μελετάται, αλλά και τους κοινωνικούς συμβολισμούς του φαινομένου που αποκρύπτουν την ουσία του. Η διαδικασία αυτή θα πρέπει να εφαρμοστεί από την πλευρά του ερευνητή πριν ξεκινήσει τη διαδικασία της μελέτης, αλλά και κατά τη διάρκεια της διερεύνησης της εμπειρίας προς τους ερωτώμενους, καθόλη την πορεία της μελέτης. Βέβαια, η διαδικασία αυτή δεν είναι δυνατόν να οδηγήσει στην πλήρη απομόνωση των προϋπαρχουσών αντιλήψεων σχετικά με το φαινόμενο, είναι δυνατόν όμως να οδηγήσει στον έλεγχο τους.

Επομένως, ο ερευνητής προσεγγίζει την αυτοσία εμπειρία του ερωτώμενου, χωρίς να εισβάλλουν κατά το δυνατόν οι προσωπικές του απόψεις, όταν θέτει την ερώτηση «Πες μου τι εννοείς λέγοντας...» ή «Περιέγραψε μου και άλλες φορές που ένιωσες...», ή ζητώντας σχετικά παραδείγματα. Στόχος είναι να περιγραφεί η εμπειρία από τον ερωτώμενο με όλα τα πέλμα προηγούμενης γνώσης, εμπειρίας, κοινωνικοπολιτισμικής επιρροής, και ταυτόχρονα να αποφευχθεί πιθανός αποπροσανατολισμός του ερευνητή, λόγω της επίδρασης της προηγούμενης γνώσης του και της εμπειρίας του σχετικά με το φαινόμενο, ή μια προκατασκευασμένη ερμηνεία με βάση όλα τα παραπάνω. Η περικαράκωση θα πρέπει να διαρκέσει μέχρι να ολοκληρωθεί η έρευνα. Επιπλέον, στόχος είναι η προϋπάρχουσα γνώση και εμπειρία του ερευνητή, όσο είναι δυνατόν, να μην καθοδηγήσουν ή να μην επηρεάσουν τους συμμετέχοντες στην περιγραφή της εμπειρίας, αλλά και τον τρόπο με τον οποίο θα συλλεχθούν, αναλυθούν, ερμηνευθούν και θα παρουσιαστούν τα δεδομένα (Oiler 1982).

Ός προς την περικαράκωση, ανάλογα με το ιδιαίτερο φαινομενολογικό φιλοσοφικό ρεύμα έχουν διαμορφωθεί συγκεκριμένα διακριτά στάδια και τύποι απομόνωσης των απόψεων του ερευνητή (Gearing 2004). Στο πλαίσιο όμως της υπαρξιστικής φαινομενολογίας η διαδικασία της περικαράκωσης (υπαρξιστική περικαράκωση) περιλαμβάνει μία φάση, η οποία όπως έχει ήδη περιγραφεί, συνίσταται από την απομόνωση των προϋπαρχουσών θεωριών και προκατασκευασμένων ερμηνειών του ερευνητή ως προς το φαινόμενο. Ο στόχος εφαρμογής της περικαράκωσης σύμφωνα με τον Merleau-Ponty (1962, 1968) δεν είναι η απομόνωση του ερευνητή από τον κόσμο που τον περιβάλλει, αλλά μια αναγκαία διαδικασία προκειμένου να έρθει πιο κοντά στον κόσμο και στα φαινόμενα που τον χαρακτηρίζουν. Ο Merleau-Ponty (1945) αντιλαμβάνεται τους άλλους ανθρώπους συνταξιδιώτες του στο ταξίδι της ζωής και το διάλογο μαζί τους ως μια διαδικασία διεύρυνσης της ανθρώπινης συνειδητότητας, θεωρώντας την περικαράκωση απαραίτητη προϋπόθεση για το σκοπό αυτό.

Επομένως, στόχος της περικαράκωσης είναι ο ερευνητής να α-

ντιληφθεί τη βιωμένη εμπειρία με την οποία έρχεται αντιμέτωπος αποκλειστικά από την οπτική του υποκειμένου και να «έρθει στη θέση του». Όταν ο ερευνητής αντιλαμβάνεται πως υπάρχει και άλλη οπτική σχετικά με το φαινόμενο και επιλέγει να αντιληφθεί το φαινόμενο αυτό από διαφορετική οπτική, «από την άλλη πλευρά...», εφαρμόζει την περικαράκωση. Άλλοι τρόποι προκειμένου να εφαρμοστεί ο ερευνητής την περικαράκωση είναι να αναρωτιέται, να αφήνει τον εαυτό του να νιώθει μπερδεμένος, σε σύγκρουση ή σε αβεβαιότητα και να ρωτά και άλλους σχετικά με την γνώμη τους για κάποιο θέμα, να διερευνά τι εννοεί ο άλλος με «αυτό» και τι είναι «εκείνο» που αυτός εννοεί (Oiler 1982). Άλλωστε, με την απομόνωση δεν περιορίζεται η οπτική του ερευνητή, αλλά αντίθετα γίνεται ορατή η εικόνα του φαινομένου. Ο ερευνητής αναστέλλει ή διακόπτει τις προϋπάρχουσες σκέψεις, γνώσεις και αντιλήψεις του σχετικά με το φαινόμενο, ώστε να διερευνηθεί το φαινόμενο, όχι από αυτά τα οποία είναι γνωστά, αλλά ως προς αυτά που μπορούν να γίνουν γνωστά.

Περαιτέρω, η φιλοσοφική προσέγγιση του Merleau-Ponty (1964), αποτελεί το υπόβαθρο της μεθοδολογίας των Van Manen (1990,1984) και Munhall (1994), βάσει της οποίας η συλλογή και η ανάλυση δεδομένων εξελίσσεται μέσω των παρακάτω σταδίων, τα οποία συχνά επικαλύπτονται: α) διαίσθηση (intuiting) του φαινομένου, β) ανάλυση (analyzing) και γ) περιγραφή (describing) (Spiegelberg 1976).

Όταν ο ερευνητής βρίσκεται στη φάση που αισιανθάνεται το φαινόμενο, είναι η στιγμή που καλείται να κοιτάξει μέσα στη βιωμένη εμπειρία του υποκειμένου με τα μάτια διάπλατα ανοικτά, έχοντας αφήσει στην άκρη τις γνώσεις, τις θεωρίες και τα δεδομένα, παρακολουθώντας την εμπειρία κατάπληκτος (Merleau-Ponty 1964). Με τον τρόπο αυτό ο ερευνητής καλείται να εισχωρήσει μέσα στην εμπειρία και να αισθανθεί το περιεχόμενό της, χωρίς όμως να «καταληφθεί» από αυτό. Επομένως, για να αισθανθεί ο ερευνητής το φαινόμενο θα πρέπει να συγκεντρωθεί απόλυτα σε αυτό, χωρίς όμως να απορροφάται σε τέτοιο βαθμό που να επηρεάζεται η αντίληψή του. Μπορεί να εφαρμοστεί αν ο ερευνητής «ανοίξει τα αυτιά του», «κρατά τα μάτια του ανοικτά» «δεν τυφλώνεται», «βλέπει και ακούει» (Oiler 1982).

Το επόμενο βήμα κατά τον Spiegelberg (1976) είναι η ανάλυση του φαινομένου και περιλαμβάνει την ταυτοποίηση της δομής του φαινομένου. Στην περίπτωση αυτή η δομή η οποία περιγράφεται από τον ερευνητή είναι το αποτέλεσμα της διαλεκτικής σχέσης μεταξύ συμμετέχοντα και ερευνητή (Thomas 2005). Η διαδικασία της ανάλυσης πραγματοποιείται με σύγκριση των περιγραφών και αντιπαραβολή των δεδομένων ώστε να εντοπιστούν τα επαναλαμβανόμενα στοιχεία. Με τον τρόπο αυτό γίνεται δυνατή η ταυτοποίηση των συστατικών στοιχείων του φαινομένου (ποιος, που, πότε και γιατί). Βέβαια, προηγείται η απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων ή των αφηγήσεων, η κωδικοποίηση των δεδομένων σε θεματικές ενότητες, η μετατροπή τους σε κατηγορίες και η μορφοποίησή τους με ταξινόμηση των στάσεων αναφορικά με το φαινόμενο (Jasper 1994).

Το τελευταίο βήμα στη φαινομενολογική μέθοδο είναι η περιγραφή του φαινομένου (Spiegelberg 1976). Ο σκοπός της περιγραφής είναι η κατανόηση και η καθοδήγηση του ακροατή στα στάδια της εμπειρίας (Oiler 1982). Η εμπειρία και οι διαστάσεις της όπως

περιγράφει από τον Merleau-Ponty (1964), προσδιορίζουν και τις παραμέτρους της φαινομενολογικής περιγραφής ενός φαινομένου. Συγκεκριμένα, ο ερευνητής θα πρέπει να αναδείξει τον τρόπο που το βίωμα του συγκεκριμένου φαινομένου επηρεάζει τη σωματική διάσταση του συμμετέχοντα, τη σχέση του με τους άλλους ανθρώπους και τον κόσμο, τη διάσταση που αποκτά ο χρόνος μέσα από το συγκεκριμένο βίωμα, αλλά και τον τρόπο που το φαινόμενο αλληλεπιδρά με την πνευματικότητα του συμμετέχοντα (Thomas 2005).

Σύμφωνα με τους Peterson και Zderad (1976) η περιγραφή πραγματοποιείται με την εφαρμογή συγκεκριμένων τεχνικών όπως: α) η σύγκριση και η αντιπαράθεση, β) η φαντασία ποικίλων εκφάνσεων του φαινομένου (Merleau-Ponty 1964), όπου προκειμένου να αντιληφθεί κανείς την ουσία ενός φαινομένου θα πρέπει για μια συγκεκριμένη βιωματική εμπειρία να αρχίσει να αλλάζει στη φαντασία του τα χαρακτηριστικά της και να προσπαθεί να τη φανταστεί τροποποιημένη, αλλιώτικη από όσες πλευρές μπορεί. Αυτά τα χαρακτηριστικά τα οποία παραμένουν αμετάβλητα στη διαδικασία αυτή αποτελούν και την ουσία του φαινομένου, γ) η ταυτοποίηση των βιωματικών χαρακτηριστικών του φαινομένου (χωρίς τα οποία δεν υφίστανται το φαινόμενο), δ) η επεξήγηση μέσω απόρριψης των πιθανών συχυτικών χαρακτηριστικών, ε) η επεξήγηση μέσω μεταφορών, αναλογικών παραδειγμάτων ή παρομοιώσεων και στ) η ταξινόμηση του φαινομένου.

Συνολικά, η φαινομενολογική ανάλυση έχει ως στόχο να ταυτοποιηθούν τα χαρακτηριστικά του φαινομένου που έχουν μια σχέση πυρηνική με το φαινόμενο και αν παραλειφθούν αλλοιώνεται το φαινόμενο (Merleau-Ponty 1964). Περαιτέρω, η καταγραφή του φαινομένου πραγματοποιείται με βάση τη φαινομενολογική γραφή, όπου σύμφωνα με τον Van Manen (1990, 1984) περιλαμβάνονται τα παρακάτω στάδια: α) υπαρξιακή διερεύνηση, όπου διερευνάται το φαινόμενο όπως βιώνεται και όχι όπως γίνεται αντιληπτό. β) φαινομενολογικός συλλογισμός με αναστοχασμό στα ουσιαστικά θέματα που χαρακτηρίζουν το φαινόμενο. γ) φαινομενολογική καταγραφή, στην οποία περιλαμβάνεται περιγραφή του φαινομένου όπως βιώνεται, με ενσωμάτωση της προσωπικής εμπειρίας του ερευνητή, δ) σφαιρική διερεύνηση των παραμέτρων του φαινομένου και ανάδειξη εκείνων που συμβάλλουν στη διεύρυνση του γνωστικού αντικείμενου του ερευνητή και των αποδεδειγμένων της μελέτης και ε) εξισορρόπηση του πλαισίου της μελέτης λαμβάνοντας υπόψη το μερικό και το ολόκληρο.

## Αξιοπιστία

Προκειμένου να διασφαλιστεί ο μέγιστος βαθμός αξιοπιστίας μιας φαινομενολογικής μελέτης εφαρμόζονται συγκεκριμένες τεχνικές για να περιοριστεί το σφάλμα λόγω υποκειμενικότητας του ερευνητή. Αρχικά ο ερευνητής καλείται να περιγράψει την προσωπική του οπτική και εμπειρία σχετικά με το φαινόμενο που μελετάται. Στόχος είναι να γίνει κατανοητό το ακριβές και ιδιαίτερο νόημα που φέρει η εμπειρία αυτή για τον ίδιο τον ερευνητή. Άλλωστε, σύμφωνα με τον Merleau-Ponty (1945), η ανθρώπινη φύση χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη «πρόθεσης» (intentionality), που αφορά στη συσχέτιση του ατόμου με τον κόσμο που το περιβάλλει. Επομένως, η έννοια αυτή έχει διττή σημασία για την εφαρμογή της φαινομενολογικής διερεύνησης. Από τη μία αφορά στη διερεύνηση του ιδιαίτερου πλαισίου του συμμετέχοντα στο οποίο λαμβάνει χώρα το βίωμα του φαινομένου, και από την άλλη τη απομόνωση του ερευνητή από το

δικό του βιωματικό πλαίσιο προκειμένου να αποδώσει την οπτική του συμμετέχοντα (Thomas 2005).

Περαιτέρω, για τον έλεγχο της αξιοπιστίας της μελέτης μπορούν να εφαρμοστούν τα κριτήρια κατά Munhall (1994):

Α) η αρμονία της μελέτης (resonancy), η οποία υποδηλώνει πως η γραπτή απόδοση του νόηματος της εμπειρίας βρίσκεται σε συνοχή και αρμονία με το βίωμα των συμμετεχόντων

Β) η λογική των ευρημάτων (reasonableness), η οποία αφορά στο βαθμό που οι συμμετέχοντες αντιλαμβάνονται την απόδοση της εμπειρίας από τον ερευνητή ως λογική και πιθανή

Γ) η αντιπροσωπευτικότητα (representativeness), σύμφωνα με την οποία, το αποτέλεσμα της ανάλυσης των δεδομένων αντιπροσωπεύει σε επαρκή έκταση τις ποικίλες πτυχές της βιωμένης εμπειρίας. Με στόχο να επιτευχθεί υψηλή αντιπροσωπευτικότητα των αποτελεσμάτων της ανάλυσης, η διασπορά της συλλογής του υλικού πραγματοποιείται όταν διαπιστωθεί πως η προσθήκη περαιτέρω δεδομένων δεν συνέβαλλε με ουσιαστικό τρόπο στην αποκάλυψη νέων στοιχείων, φαινόμενο που ορίζεται ως θεωρητικός κορεσμός

Δ) η αναγνωρισιμότητα (recognizability), που αναφέρεται στο βαθμό που η μελέτη περιέχει εμπειρίες και ερμηνείες αναγνωρίσιμες ακόμη και από άτομα που δεν έχουν βιώσει το φαινόμενο

Ε) η διεύρυνση της συνειδητότητας, που αναφέρεται στην επέκταση της αντιληπτικότητας και των πνευματικών οριζόντων των αναγνωστών της μελέτης (raised consciousness)

Στ) η ευαναγνωσιμότητα της καταγραφής (readability)

Ζ) η σχετικότητα της μελέτης με τους στόχους της φαινομενολογίας (relevance)

Η) η υπευθυνότητα (responsibility), που αφορά στο βαθμό υπευθυνότητας ως προς τα ηθικά ζητήματα της μελέτης

Θ) η ανταποκρισιμότητα (responsiveness) της μελέτης, που αφορά στον τρόπο με τον οποίο ανταποκρίνονται οι αναγνώστες στη μελέτη, είτε αυτοί είναι οι συμμετέχοντες είτε άλλοι νοσηλευτές ή μη νοσηλευτές.

## Εγκυρότητα

Η εγκυρότητα συνιστά ένα σημαντικό ζήτημα στις φαινομενολογικές μελέτες, καθώς τα δείγματα τα οποία χρησιμοποιούνται συνήθως είναι σχετικά μικρά (Jasper 1994). Ωστόσο υπάρχουν συγκεκριμένες μέθοδοι εξασφάλισης εγκυρότητας. Μπορούν να διαχωριστούν σε εκείνες που εφαρμόζονται με βάση τους συμμετέχοντες και σε εκείνες που εφαρμόζονται με βάση τους ερευνητές (Oiler 1982, Burns & Grove 2001).

Στην πρώτη περίπτωση, οι ίδιοι οι συμμετέχοντες επιβεβαιώνουν την ακρίβεια της περιγραφής και της ερμηνείας του φαινομένου, όπως έχει παρουσιαστεί από τον ερευνητή και λαμβάνουν θέση σχετικά με την αντιπροσωπευτικότητα των δεδομένων συγκριτικά με τον τρόπο που αντιλαμβάνονται οι ίδιοι τη βιωμένη εμπειρία και το φαινόμενο, αναγνωρίζοντας ή όχι στην περιγραφή την προσωπική τους εμπειρία (Oiler 1982). Επίσης, οι συμμετέχοντες είναι δυνατόν να λάβουν μέρος στη διαδικασία της ανάδειξης των θεματικών εννοιών που αφορούν στο φαινόμενο (Banonis 1989, Beck 1992).

Στη δεύτερη περίπτωση, πραγματοποιείται σύγκριση των θεματικών εννοιών όπως προκύπτουν από περισσότερους του ενός ερευνητές, αλλά και η διασταύρωση των περιγραφών και της ανάλυσης σε διαφορετικά στάδια της ερευνητικής πορείας (Polit et al. 2001).



Ένα επιπλέον ουσιαστικό κριτήριο για την εγκυρότητα μιας μελέτης είναι η δυνατότητα εφαρμογής των αποτελεσμάτων της.

### Γενικευσιμότητα

Η έννοια της γενικευσιμότητας στη φαινομενολογία γίνεται αντιληπτή και εφαρμόζεται σε ένα πλαίσιο διαφορετικό από εκείνο της ποσοτικής ερευνητικής μεθοδολογίας (Jasper 1994). Συγκεκριμένα, σκοπός δεν είναι η δημιουργία επεξηγηματικής θεωρίας αντιπροσωπευτικής συνολικά των φαινομένων ή εφαρμοσίμης σε ολόκληρους πληθυσμούς ή η πρόβλεψη των φαινομένων (Oiler 1982). Αντίθετα, η γενικευσιμότητα των αποτελεσμάτων της φαινομενολογίας έγκειται στην ικανότητα διεύρυνσης των θεωριών με νέα δεδομένα για την περιγραφή των φαινομένων, ώστε να καθοδηγήσουν μια ευρύτερη και εκτενέστερη μελέτη των ήδη υπαρκτών δεδομένων (Munhall 1994). Στόχος είναι η ανάδειξη της ουσίας κάθε φαινομένου μέσα από την περιγραφή της βιωμένης εμπειρίας αποκλειστικά από τα άτομα που συμμετέχουν στο υπό μελέτη φαινόμενο (Munhall 1994).

Οπωσδήποτε, η φαινομενολογία δεν προτίθεται να αντικαταστήσει άλλες ερευνητικές μεθόδους, ούτε μπορεί να εφαρμοστεί σε όλα τα ερευνητικά νοσηλευτικά ερωτήματα. Αντίθετα συνιστά μια εναλλακτική ερευνητική προσέγγιση, η οποία μπορεί να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά και αξιόπιστα τα νοσηλευτικά ερευνητικά ερωτήματα κατανόησης της ανθρώπινης εμπειρίας (Oiler 1982).

### ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΣΤΗ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗ

Η νοσηλευτική είναι μια εφαρμοσμένη επιστήμη, της οποίας ωστόσο το θεωρητικό πλαίσιο απαιτείται να διερευνηθεί και να ενισχυθεί περαιτέρω την πρακτική της (Benner 1984). Η φαινομενολογία παρέχει στη νοσηλευτική μια μέθοδο, η οποία εστιάζει στην εμπειρία που βιώνει το άτομο, είτε ως ασθενής είτε ως νοσηλεύτης. Η διερεύνηση της εμπειρίας αυτής μπορεί να διαμορφώσει το μελλοντικό σχεδιασμό του εφαρμοζόμενου συστήματος μέσα από την παρουσίαση των ιδιαίτερων αναγκών, προβλημάτων όπως περιγράφονται από τα ίδια τα άτομα που βρίσκονται μέσα στο χώρο (Stubblefield & Murray 2002, Thomas & Pollio 2002).

Επιπλέον, η νοσηλευτική ως επιστήμη επηρεάστηκε καθοριστικά από το θετικιστικό μοντέλο έρευνας, το οποίο και προσδιορίζει το μεγαλύτερο ποσοστό των ερευνητικών μελετών. Ωστόσο, ο ανθρωπιστικός και ολιστικός χαρακτήρας της νοσηλευτικής ως επιστήμης τόσο ως προς τα φαινόμενα υπό διερεύνηση, όσο και ως προς τους ερευνητικούς σκοπούς, δεν συμβαδίζουν με τη θετικιστική μηχανιστική μεθοδολογία έρευνας (Munhall 1994). Αντίθετα, απαιτείται η εφαρμογή ποιοτικών μεθόδων διερεύνησης, τόσο για να προσδιοριστεί η ουσία των φαινομένων αλλά και για να επεκταθούν οι υπάρχουσες θεωρητικές βάσεις.

### ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Banonis BC. (1989). The lived experience of recovering from addiction: A phenomenological study. *Nursing Science Quarterly*; 2(1):37-42.  
 Beck CT. (1992). The lived experience of postpartum depression: A phenomenological study. *Nursing Research*; 41(3):166-170.  
 Burns N, Grove SK. (2001). *Practice of nursing research*. 4th ed. Philadelphia, PA: Saunders company.  
 Caelli K. (2000). The changing face of phenomenological research: Traditional

and American phenomenology in nursing. *Qualitative Health Research*; 10, 366-377.  
 Djurec L. (1989). The necessity for and evolution of multiple paradigms for nursing research: A poststructuralist perspective. *Advances in Nursing Science*; 11(4): 69-77.  
 Dowling M. (2007). From Husserl to van Manen. A review of different phenomenological approaches. *International Journal of Nursing Studies*; 44, 131-142.  
 Gearing RE. (2004). Bracketing in research: A typology. *Qualitative Health Research*; 14, 1429-1452.  
 Heidegger M. (1927). *Being and time*(translated by JMacQuarrie). New York: Harper & Row.  
 Jasper MA. (1994). Issues in phenomenology for researchers of nursing. *Journal of Advanced Nursing*; 19, 309- 314.  
 Karanikola NKM. (2006). Self-esteem and professional satisfaction among Hellenic hospital nurses. Unpublished doctoral dissertation. Athens: University of Athens. Faculty of Nursing.  
 Kearney R. (1986). *Modern movements in European philosophy*. New York: Manchester University Press.  
 Mackey S. (2005). Phenomenological nursing research: methodological insights derived from Heidegger's interpretive phenomenology. *International Journal of Nursing Studies*; 42, 179-186.  
 McKibbin KA, Gadd CS. (2004). A quantitative analysis of qualitative studies in clinical journals for the 2000 publishing year. *BMC Medical Informatics and Decision Making*; 4, 11- 19.  
 Merleau-Ponty M.(1945) *The Phenomenology of Perception* (translated by C. Smith). London: Routledge & Kegan Paul.  
 Merleau-Ponty M.(1964) *The Primacy of Perception*. Evanston, IL: Northwestern University Press.  
 Merleau-Ponty M.(1968)*The visible and the invisible*. Evanston, IL: Northwestern University Press.  
 Munhall LP. (1994). *Provisioning phenomenology: Nursing and health science research*. New York: National League for nursing press.  
 Munhall LP, Oiler-Boyd C. (1993). *Nursing research: A qualitative perspective*. Norwalk, CT: Appleton Century Crofts.  
 Oiler C. (1982). The phenomenological approach in nursing research. *Nursing Research*; 31(3): 178-181.  
 Omery A. (1983). Phenomenology: A method for nursing research. *Advances in Nursing Science*; 5(2):49-63.  
 Polit DF, Beck CT, Hungler BP. (2001). *Essentials of nursing research. Methods, appraisal, and utilization*. 5th ed. Philadelphia, PA: Lippincott  
 Paterson J & Zderad L. (1976) *Humanistic Nursing*. New York: John Wiley & Sons.  
 Schultz GS, Cobb-Stevens R. (2004). Husserl's theory of wholes and parts and the methodology of nursing research. *Nursing Philosophy*; 5, 216-223.  
 Schutz A. (1970) In H. Wagner (Ed.). *On phenomenology and social relations*. Chicago: University of Chicago Press.  
 Schutz A. (1973) *Collected papers I: The problem of social reality*. (M.Natanson, Ed). The Hague, Netherlands: Martinus Nijhoff.  
 Spiegelberg H. (1976) *The phenomenological movement*. Vol II. The Hague, Netherlands: Martinus Nijhoff.  
 Stubblefield C, Murray RL. (2002). A phenomenological framework for psychiatric nursing research. *Archives of Psychiatric Nursing*; XVI(4): 149-155.  
 Thomas SP. (2000). A phenomenological study of chronic pain. *Western Journal of Nursing Research*; 22, 683-705.  
 Thomas SP. (2005). Through the lens of Merleau-Ponty: advancing the phenomenological approach to nursing research. *Nursing Philosophy*; 6, 63-76.  
 Thomas SP, Pollio HR. (2002). *Listening to patients: A phenomenological approach to nursing research and practice*. New York: Springer.  
 Thomas SP, Smucker C, Droppelman P. (1998). It hurts most around the heart: a phenomenological exploration of women's anger. *Journal of Advanced Nursing*; 28, 311-322.  
 Van Manen M. (1990). *Researching the lived experience: Human science for an action sensitive pedagogy*. Albany, NY: SUNY Press.  
 Van Manen M. (1984). *Practicing phenomenological writing*. *Phenomenology & Pedagogy*. 2(1):36-39.